

הנחיות להוראת המצגת – (לא) לעמוד מן הצד

קהל יעד: כיתות ו-ט

רקע:

היום הבין-לאומי לביעור האפליה הגזעית מצוין ברחבי העולם ב-21 במרס. בתאריך זה, בשנת 1960, אירע "טבח שרפוול"1 בדרום אפריקה, שבו נהרגו 69 בני אדם בידי כוחות המשטרה, וזאת בשל העובדה שהפגיו נגד החוקים הגזעניים של משטר האפרטהייד. בשנת 1966 עוגנה באו"ם האמנה הבינלאומית בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית, שאושרה בישראל בשנת 1979. האמנה קובעת כי כל המדינות החתומות עליה מתחייבות שלא לתת את חסותן לאפליה גזעית נגד יחידים, קבוצות או מוסדות, וכן לנקוט צעדים לחיסול האפליה הגזעית.

עם זאת, הגזענות והאפליה הגזעית לא עברו מן העולם, וגם בחברה הישראלית אנו עדים להן בצורות שונות וכלפי קבוצות שונות. ציון יום זה במערכת החינוך מעניק לנו הזדמנות להעלות למודעות את המאבק בגזענות ולקיים שיח בנושא עם תלמידים בכל הגילים. הפעם, בהקשר לנושא השנתי "אחדות ושותפות", בחרנו לעסוק בנושא של עמידה מהצד מול גילויי גזענות שמתרחשים במרחב הבית ספרי, ברשתות החברתיות ובכל מקום במרחב הציבורי.

"אפקט העומד מהצד" הוא מושג מתחום הפסיכולוגיה החברתית, המתאר מצב שבו אדם נוכח במעשה פוגעני ואינו נוקט עמדה או פעולה כלשהי כדי לעצור אותו ולעזור לנפגע. מחקרים מראים כי ככל שגדל מספר הנוכחים באירוע כלשהו, כך יש יותר נטייה להתנער מאחריות ולסמוך על כך שאחרים "יעשו את העבודה". עמידה מהצד אינה עמדה פסיבית או ניטרלית, כי אם בחירה אקטיבית ומודעת של האדם שלא לפעול ולעצור את המתרחש. התנהגות זו, אפוא, לא רק שאינה חברתית אלא גם אינה מוסרית ויש בה משום שותפות למעשה הפוגעני.²

"עמידה מהצד" עשויה ללבוש צורות שונות של פגיעה פיזית ונפשית-רגשית, והיא יכולה להתרחש בכל זירה, פיזית או וירטואלית, שבה ילדים עדים לפגיעה גזענית (או אחרת) בילד/ה אחר/ת (למשל בשל מוצא, צבע עור, נסיבות חיים שונות, מראה חיצוני או לקות כלשהי), אך אינם נוקטים עמדה ואינם מתערבים כדי להפסיק את הפגיעה. בשנים האחרונות עלה מספר מקרי האלימות ברשתות החברתיות, וכך עלה למודעות גם נושא העמידה מן

¹ בעיירה שרפוול שבדרום אפריקה התאספו אלפי שחורים למצעד מחאה נגד "חוקי המעבר" (Pass Laws) הגזעניים, שנחקקו בידי משטר האפרטהייד. חוקים אלה הגבילו את חופש התנועה והעבודה של האזרחים הלא-לבנים. המשטרה פתחה לעברם באש. משטר האפרטהייד בוטל רק ב-1990 בעקבות מחאות מבית ומחוץ. להרחבה נוספת: [יום המאבק הבינלאומי בגזענות](#).

² לקריאה נוספת: [בין הצלצולים](#).

הצד במרחב הווירטואלי. נדמה כי ברשת קל יותר לעמוד מהצד, ותחושת האחריות של העומדים מהצד פחותה לעומת המרחב הלא-וירטואלי.

אלברט איינשטיין אמר: "העולם לא ייהרס מאלה שעושים רע, הוא ייהרס מאלה המסתכלים מהצד ולא עושים דבר." מערך הפעילות שלפניכם נועד לחשוף את התלמידים לתופעת העמידה מהצד, להעלות למודעות את השלכותיה האפשריות לנוכח תופעות של גזענות ואלימות, לטפח מיומנויות של אמפתיה בין ילדים ובין קבוצות, ולקדם ערכים של סולידריות ואחריות חברתית, למשל יידוע או הזעקת עזרה של מבוגר, גיוס תמיכה חברתית, התייעצות עם איש מקצוע או מבוגר משמעותי, קטיעת הסיטואציה הפוגענית בדרך עקיפה, ועוד.

מטרות:

- להבין את ההשלכות של עמידה מהצד לנוכח תופעות של אלימות וגזענות.
- לטפח בקרב התלמידים ערכים של סולידריות ואחריות חברתית.
- לקדם מיומנויות כמו מודעות חברתית ואמפתיה בין ילדים ובין קבוצות.

שקופית 1: לעמוד מן הצד

בשקופית זו רואים איור ובו שני נערים - האחד נראה מלגלג על השני, כאשר בצד עומדת חבורה המתעלמת מהמקרה.

שאלו את התלמידים:

- מה אתם רואים באיור?
- מה הקשר בין האיור לכותרת?
- מה אתם מרגישים וחושבים כשאתם מתבוננים באיור?
- האם אתם מכירים מהניסיון שלכם מקרים דומים?

שקופית 2: אולי נגיד לו שיפסיק?

בשקופית זו אחד הנערים פונה לחבריו ומציע להתערב כדי להפסיק את ההתנהגות הפוגענית שהם עדים לה.

בקשו מכל תלמיד/ה להגיב לפנייה באמצעות האפליקציה סל"ב – מה לדעתם יהיו התגובות לפנייה?

ניתן לחלק את התגובות לעמידה מן הצד או להתערבות במקרה של פגיעה.

מומלץ לשאול את התלמידים:

- מה ניתן ללמוד מהתשובות שלכם?
- האם רוב האנשים מתערבים או ממשיכים לעמוד מן הצד?
- איך אפשר להסביר זאת לדעתכם?

אפשרות נוספת היא לקיים דיון בכיתה או בקבוצות (ניתן לעשות זאת גם בזום)

שקופית 3: זה לא קשור אליי!

בשקופית זו שלושה בני נוער מגיבים ואומרים מה דעתם בנוגע לנקיטת עמדה והתערבות. בקשו מהתלמידים לציין עם מי הם מזדהים ולדון בכל אחת מהתגובות.

- מה דעתכם על התגובה?
- האם זו תגובה נפוצה?
- באיזו דרך תגובה כזאת יכולה להשפיע על החברה שלנו?

שקופית 4: אחריות לפשע

בשקופית זו מופיע סקר בנושא עמידה מן הצד. בקשו מהתלמידים להצביע והתבוננו יחד בתוצאות.

מומלץ לשאול:

- מה דעתכם על התוצאות?
- האם אתם מופתעים מהתוצאות?
- מה ניתן ללמוד מהתוצאות?

שקופית 5: לא לעמוד מן הצד

בשקופית זו מופיע הסבר על החוקים "לא תעמוד על דם רעך" ו"חוק העונשין". מומלץ לבקש מהתלמידים להקריא את החוקים ואת המידע הנוסף (הידעתם?) ולדון בשאלה המופיעה בשקופית בעל פה או באמצעות הסל"ב.

בשלב הבא מומלץ לחלק את הכיתה לקבוצות. כל קבוצה תציע כלל בנושא אי-עמידה מן הצד.

מומלץ לקרוא לתלמידים את ההנחיות הנלוות ב"הצעה לפעילות". לסיום, כל קבוצה תציג את הכלל שלה. ניתן להעלות את הכללים לסל"ב או להכין פלקט שבו יופיעו הכללים של הכיתה – ב-Padlet או על גבי בריסטול. ניתן גם לקיים הצבעה ולבחור בשלושה כללים המקובלים על כולם.

שקופית 6: מה אתם הייתם עושים?

בשקופית זו מוצג סרטון ובו מתואר מקרה של גזענות ועמידה מן הצד. מומלץ להקרין את הסרטון ולנהל דיון באמצעות שאלות לדיון. לסיום, בקשו מהתלמידים ללחוץ על **ואתם?**, לחשוב בינם לבין עצמם מה היו עושים במקרה כזה ולנהל דיון על הסיבות, היתרונות והחסרונות של כל אחת מהאפשרויות. ניתן להזמין את מי שמרגיש בנוח, לשתף את האחרים במה שבחר.

אפשר גם לשאול:

- איך אפשר לעודד מעורבות ואחריות חברתית?
- מה אפשר לעשות כדי שאנשים ירגישו נוח יותר להתערב?
- מה גורם לכם להתערב במצבים שבהם אתם מזהים יחס גזעני ופוגעני?

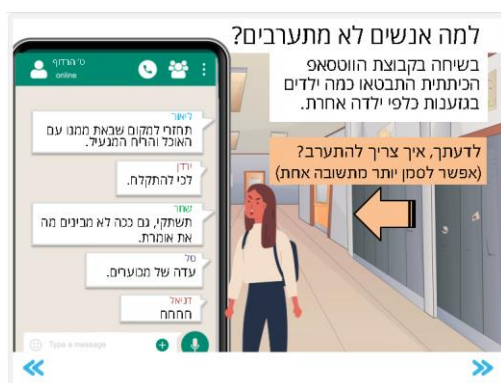
שקופית 7: למה אנשים לא מתערבים?

בשקופית זו מוצגות תשובות לשאלה: למה אנשים לא מתערבים?

בקשו מהתלמידים לשתף בתשובה או בתשובות שבחרו ולהסביר מדוע בחרו בהן.

שקופית 8: למה אנשים לא מתערבים?

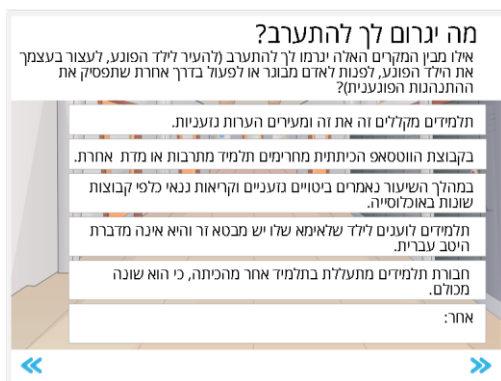

בשקופית זו מוצג סיפור מקרה ואפשרויות התערבות שונות. ניתן לקיים דיון במליאה או בקבוצות ולבקש מהתלמידים לשתף בדרך או בדרכים שבהן בחרו להתערב.

אפשר גם לשאול:

- מה גרם לכם לבחור בדרך או בדרכי ההתערבות האלה?
- למה לדעתכם הדרך או הדרכים האלה עדיפות מהדרכים האחרות?

שקופית 9: מה יגרום לך להתערב?

בשקופית זו מוצגים סיפורי מקרה שונים מלווים בשאלה – באילו נסיבות תרגיש מחויב להתערב? גם כאן אפשר לעבוד בקבוצות ולדון בשאלה הזאת. אפשר גם להציע לתלמידים לתאר סיפור מקרה משלהם שבו חשו מחויבים להגיב ולא לעמוד מן הצד.

- מה יגרום לכם להתערב?
- מהם הגבולות שלכם? מתי לא תוכלו לעמוד מנגד ותחושו חובה להתערב?

שקופית 10: באיזו מידה אתם מסכימים עם ההיגדים האלה?

באיזו מידה אתם מסכימים עם ההיגדים האלה?

אם אנחנו רוצים לחיות בחברה שוויונית, עלינו להתערב במקרים של נענות ולא לעמוד מן הצד.

במידה רבה מאוד במידה רבה במידה מעט מכלל לא

מי שעומד מהצד הוא שותף לפשע לא פחות ממי שמתנהג באופן נועני.

במידה רבה מאוד במידה רבה במידה מעט מכלל לא

« »

בשקופית זו מוצגים היגדים שונים בנושא עמידה מן הצד. התלמידים מתבקשים לציין עד כמה הם מסכימים עם כל היגד. אפשר לבקש מכל תלמיד/ה לענות באופן אישי ואז לשתף את כל הכיתה או לקיים דיון בקבוצות.

שימו לב! הפעילות כוללת שני מסכים, התקדמו למסך השני בלחיצה על החץ

הגדול:

שקופית 11: (לא) עמדתי מן הצד

(לא) עמדתי מן הצד

זה המקום לספר על מקרה שבו לא עמדת מן הצד, והתערבת כדי להגן על מישהו. רצוי לפרט כיצד התערבת.

או - לספר על מקרה שבו עמדת מן הצד, ובדיעבד זה גורם לך חרטה. מדוע לא התערבת? ומה היית עושה אחרת?

הקלד כאן:

להתחלה »

שקופית זו מסכמת את הפעילות. בקשו מהתלמידים לכתוב לעצמם על גבי דף על מקרה שבו לא עמדו מן הצד והתערבו כדי להגן על מישהו, או לחלופין, לספר על מקרה שבו עמדו מן הצד, ובדיעבד הצטערו על כך. מומלץ להקצות לכתיבה לפחות 10 דקות.

לאחר הכתיבה האישית, ניתן לבקש ממי שמרגיש בנוח, לשתף את האחרים במה שכתב.